

УДК 94:17(477)

Галина Білавич, кандидат педагогічних наук, доцент
Борис Савчук, доктор історичних наук, професор
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РОЗВИТОК НЕПЕРЕРВНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті йдеться про роль українських громадських товариств у підвищенні господарської культури дітей і дорослих, організації фахового шкільництва в Галичині на початку ХХ ст., створенні системи неперервної сільськогосподарської освіти (фахових курсів, агрономічних шкіл, тощо).

Ключові слова: українські товариства, господарська культура, діти, дорослі, неперервна освіта.

Літ. 11.

Галина Билавич, кандидат педагогических наук, доцент
Борис Савчук, доктор исторических наук, профессор
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

РАЗВИТИЕ НЕПРЕРЫВНОГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ГАЛИЧИНЕ В НАЧАЛЕ ХХ В.

В статье говорится о роли украинских общественных организаций в повышении хозяйственной культуры детей и взрослых, организации профессионального образования в Галичине в начале ХХ в., а также системы непрерывного образования (профессиональных курсов, агрономических школ и др.).

Ключевые слова: украинские общества, хозяйственная культура, дети, взрослые, непрерывное образование.

Galina Bilavych, Ph.D., Associate professor
Boris Savchuk, doctor of historical sciences, professor the Precarpathian university
named after Vasyl Stefanyk

THE DEVELOPMENT OF CONTINUOUS AGRICULTURAL EDUCATION IN HALYCHYNA IN THE EARLY XX CENTURY

The article referred to the role of the Ukrainian public companies of improve the economic culture of children and adults, the organization of vocational education in Halychyna in the early XX century, the creation of the system of continuous agricultural education (professional courses, agronomic schools etc).

Keywords: Ukrainian companies, economic culture, children, adults, continuous education.

Актуальність дослідження. Заявлена у назві статті тема є актуальною не лише з огляду на те, що це питання є малодослідженим у вітчизняній науці, а й під кутом особливої ролі селянства в національному, соціально-економічному, культурно-освітньому житті держави. Сьогодні Україна все більше віддаляється від української традиції господарювання селянина-одноосібника. Найгострішими проблемами українського села є відсутність робочих місць, трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, демографічна криза та відмирання сіл тощо. Основні причини цього, на наше глибоке переконання, окрім іншого, криються в інерційності мислення і поведінки селян у розв'язанні проблем самозабезпечення, працевлаштування; слабкості місцевого самоврядування; низькому рівні інформаційно-просвітницької діяльності, господарсько-економічного дорадництва, спрямованого на

підвищення господарської культури людей, ін. Подібний комплекс проблем стояв і перед західноукраїнським селянством на початку ХХ сторіччя. Утім, українські громадські товариства зуміли зорганізувати селян, залучити їх до активного суспільного життя через систему масового господарсько-економічного просвітництва, створення системи неперервної сільськогосподарської освіти, що істотно підвищило рівень господарювання українців, їхню господарську культуру загалом. Цей досвід необхідно актуалізувати сьогодні.

Метою статті є аналіз системи неперервної сільськогосподарської освіти, яка склалася в Галичині, зокрема на Прикарпатті, на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність українських громадських товариств, що діяли в Галичині за досліджуваного періоду, у діяльності розвитку фахового шкільництва висвітлена у працях Т. Вісіної, І. Зуляка, Л. Рєви-Родіонові, Б. Савчука, Г. Шайнер, Г. Шевчук, інших авторів,

проте заявлена у назві статті проблема не знайшла належного відображення у вітчизняній історико-педагогічній науці. Джерельною базою дослідження є також праці вчених української еміграції, зокрема видання “Крайове господарське товариство “Сільський господар” у Львові. 1899 – 1944”, “Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини”, та ін.

Виклад основного матеріалу. Формування господарської культури дітей і дорослих на Прикарпатті мало свої особливості, пов’язані насамперед із економічними, соціально-історичними, природно-кліматичними та культурно-освітніми умовами життя і діяльності людей. З одного боку, населення краю потерпало від малоземелля, лихварства, зубожіння, хвороб, інших суспільних негараздів; не було відповідних навчальних закладів тощо.

З іншого боку, культурно-етнографічні умови, зокрема Гуцульщини та Покуття, сприяли розвитку домашнього промислу, географічні, кліматичні, ґрунтові умови – промислового садівництва, тваринництва. Тогочасні фахівці наголошували: гірські території мали дуже бідний ґрунт; села були перенаселені [2, 369]. За урядовою статистикою, найбільша густина в Галичині була саме на Станіславщині: 103 особи припадало на 100 га, на Коломийщині, до прикладу, – 108,4 осіб. Перед Першою світовою війною цю проблему частково розв’язала трудова еміграція до американського континенту та Європи. За даними, розмір господарств на Станіславщині був такий: від 0 до 2 га було 70,9%, від 2 до 5 га – 22 %, а від 5 до 20 – лише 6,3%. У гірській місцевості “відсоток бідняків” був ще більший. Отже, понад 80% господарств не могли бути ефективними, а в “гірських” чи “бідних” селах (як, до прикладу, Акрешори чи Рунгури) цей відсоток сягав позначки 100 [2, 369].

В. Дмитренко – агроном філії “Сільського господаря” у Коломиї – зазначав: уряд не цікавився долею українського селянина, село “державною владою було кинуте напризволяще, доходило до межі зубожіння”, селянство загалом було малоземельне чи безземельне, не мало поняття “про культурне життя чи раціональне господарювання”, господарювало ще прадідівськими методами [2, 369].

На такому тлі діяльність українських громадських товариства є революційною, адже вони фактично взяли на себе функції держави в галузі сільськогосподарської освіти: завдяки самовідданій праці фахівців – “суспільних агрономів”, господарсько-економічному просвітництву

була створена система неперервної сільськогосподарської освіти. Її мета – навчити селян раціонального ведення домашнього господарства, підвищення господарської культури українців, формування “добрих господарів”, національно свідомих громадян майбутньої української держави, підвищення загальної культури людей, поліпшення їхнього побуту, економічне піднесення селянства.

Відомо, що на території Галичини наприкінці XIX – на початку ХХ ст. не було жодної української державної сільськогосподарської школи. До прикладу, за того періоду в Данії один такий заклад припадав на 6 тис. господарств, в Японії – на 400, а в Галичині – на 25 тис. [11]. Отож цю прогалину заповнили українські національні товариства (“Просвіта”, “Рідна школа”, “Сільський господар”, Союз українок, ін.) та інституції (Центросоюз, Маслосоюз, Повітовий союз кооператив, “Народна торгівля” тощо).

Важливим напрямом господарсько-економічного просвітництва українців стала агітаційно-пропагандистська робота, зокрема віча. Тогочасна періодика, звіти з діяльності “Просвіти” свідчать про поширення таких заходів на початку ХХ ст. Лише 1910 р. “Сільський господар” організував 9 великих та десятки менш акцій, як, наприклад, віче в Старих Кутах, де було близько 1200 людей [6, 107].

Формуванню основ економічних знань та фаховій підготовці з різних галузей господарства сприяла лекційна робота. Велику роль у її розвитку відіграли “мандрівні” учителі “Просвіти”, функції яких 1896 – 1914 рр. виконували знані фахівці-агрономи О. Король, О. Гарасимович, С. Кузик, М. Твордило. Щороку їх виступи охоплювали від 45 до 245 громад. Лише 1896 – 1898 рр. на них були присутні 30 тис. слухачів, далі кількість таких заходів невпинно зростала [5, 22 – 23; 6, 107 – 109].

До системи неперервної сільськогосподарської освіти входили навчальні заклади: курси, професійні школи, де здійснювали різного рівня підготовку фахівців. Так, “Рідна школа” для дітей, які закінчили народну школу та не могли далі навчатися, створювала фахово-доповнюючі школи. Вони були безкоштовні. Тут навчалися юнаки та дівчата віком від 14 років, які працювали. Учні навчалися ввечері в приміщенні шкіл УПТ. Навчання тривало три роки по 12 – 16 годин щотижнево [1, 137 – 138].

Іншою ефективною за тих умов формою сільськогосподарської освіти були курси, що тривали 3 – 6 місяців, для отримання певної кваліфікації або тих знань, які допомагали

слухачам грамотно і раціонально вести домашнє господарство. До прикладу, на теренах Гуцульщини діяли 6 ремісничих шкіл, гуртки ткачів, килимарів і різьбярів, ремісничі цехи, кооперативи, зокрема й найбільший – косівська “Гуцульщина”, курси, де вивчали будівельну справу, фарбування і полірування деревини, пошиття рукавиць, чоловічого і жіночого одягу та мундирів, забоя великої рогатої худоби, виробництва м’ясних виробів тощо. На увагу заслуговують килимарсько-столярські курси в Косові, які організувала спілка “Гуцульське мистецтво” (керівники – Михайло Куриленко (килимарський відділ) та Микола Гулейчук (столярський відділ) [1, 143]. Така форма фахової освіти молоді та дорослих сприяла відродженню та розквіту народних промислів і ремесел, збереженню давніх народних традицій.

На розвиток неперервної сільськогосподарської освіти були спрямовані і рішення Першого педагогічного конгресу у Львові (1935 р.), який підтвердив важливість стратегічного завдання української освіти – розбудову “хліборобського шкільництва” як “необхідну умову піднесення культурного й господарського рівня нашого села, як основи нації – селянства”. Із цією метою при товаристві “Рідна школа” було ухвалено створити “комісію для фахового шкільництва” та посади окремих референтів, а також частину загальноосвітніх гімназій перетворити на фахові середні сільськогосподарські школи, ін. [1, 134]. Рішення конгресу знайшли продовження у книзі Євгена Храпливого “Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва”, що сприяло їх поширенню серед громадськості.

Товариство “Сільський господар” створило стипендійний фонд імені о. митрата Гита Войнаровського для матеріальної допомоги юнакам і дівчатам, які “бажали навчатися в сільськогосподарських школах”. За короткий час цей фонд становив понад 10000 зл. [4, 51].

Другим напрямом діяльності “Сільського господаря” став “Хліборобський вишкіл молоді” (ХВМ). Відсутність державних сільськогосподарських шкіл, за думкою керівників товариства, повинна була компенсувати масштабна комплексна робота з виховання молоді генерации господарів. Так, наслідуючи європейські та американські зразки, “Сільський господар” створив мережу масової господарсько-економічної освіти та фахової підготовки через гуртки ХВМ.

За 1933 – 1938 рр. кількість членів (“змагунів”) у них зросла з 5,3 до 13 тис. осіб, щороку відбувалося по 28 – 42 курси для інструкторів-“агрономів”. У гуртках ХВМ юнаки і дівчата

оволодівали теоретичними знаннями і практичними навичками з різних галузей господарювання, а також відбувалося формування національно свідомої молоді людини, громадянина, патріота, активного громадського діяча [4, 59].

Однією із форм фахової освіти були курси для підготовки кадрів для сільськогосподарської освіти. Залежно від мети, завдань, умов їх зазвичай улаштовували на різний термін: від кількох днів до кількох тижнів. У серпні 1938 р. Центросоюз у Львові організував для кооперативних працівників п’ятиденний курс у Ворохті, де були представники майже від кожного повітового кооперативного осередку. Окрім навчання, присутні ділилися досвідом роботи на ниві розвитку кооперації та розбудови сільського господарства на місцях [10, 405].

Велику роботу з-поміж жіноцтва проводив Союз українок. Створений ще 1902 р. “Жіночий кружок” “Домашня жіноча спілка гуцульського промислу” в Коломиї утримував “школу” і “дівочу” бурсу, займався збутом товарів домашнього виробництва [8, 64 – 65]. Союз українок співпрацював із “Сільським господарем” та кооперативними установами в напрямі “піднесення загальної господарської культури жіноцтва”.

Праця стала інтенсивнішою на початку 1930-х років завдяки просвітництву. Союз українок проводив діяльність під гаслами: “Скріпимо кооперацію масовим членством”, “Свій до свого по своє!”. Унаслідок цього та інших заходів кількість українок у кооперативному русі зросла до 55 тис. осіб, що становило 12,9% від загального числа його членів [3, 1122]. Як свідчать архівні матеріали, господарська секція при Головній управі цього товариства лише впродовж 1936 – 1937 років улаштувала 271 курс для 3,6 тис. учасниць, найпопулярнішими з яких були куховарські (45%), “трикотарські” (30%), крою та шиття (14%) та ін. [7, арк. 49].

Важливим напрямом неперервної освіти стали сільськогосподарські школи. Розглянемо, для прикладу, діяльність двох шкіл – у Милованні (Тлумаччина) та Старокосівської, яка була заснована 1942 року за часів німецької окупації. Школа у Милованні – перша українська фахова школа, яку організувала 1908 року “Просвіта” для підготовки господарів. Її створенню сприяв митрополит Андрей Шептицький, який надав одноповерховий будинок та 68 моргів поля за 10800 австр. корон. Згодом 1912 р. купили ще землю та пасовисько, лісу, усього – 239 моргів. Тут організували садівничо-городничу школу, заклали

“шкілку” дерев. За словами П. Петрика, “Просвіта”... створила вогнище господарського знання... організувала поступове (ефективне) селянське господарство, дослідні поля, хімічно-рільничу робітню (лабораторію), зразковий город та метеорологічну станцію” [9, 492].

Керівництво школи постійно дбало про матеріально-технічний стан закладу, реконструювало приміщення, запроваджувало досвід організації таких шкіл у Данії. Так, з 1911 по листопад 1912 рр. будинок перебудували на школу й інтернат на зразок данських господарських шкіл. Вартість цієї реконструкції сягала 70000 корон.

Ці та інші заходи спричинили зацікавлення серед українців краю: якщо на п’ятимісячних курсах 1912/13 рр. навчалось лише 20 учнів; то вже 1913/14 – 34 осіб [9, 491]. Улітку 1914 року відбулися спеціальні курси для гуцулів, які тривали 6 тижнів. І одразу по тому розпочали “правильну однорічну науку”, тобто навчання стало однорічним. Події Першої світової війни, російська окупація краю, потім відновлення і розбудова довоєнного становища школи спричинили те, що навіть 1925 року не змогли відновити нормального навчального процесу. Проте доклали всіх зусиль, щоб запровадити навчання та поліпшити якість освіти, збільшити термін навчання: 1922 р. перші тримісячні курси закінчили 14 осіб, 1923/24 – 15 осіб, 1925/26 р. п’ятимісячні курси – 18; 1926/27 р. семимісячні курси – 32 особи; 1927/28 р. – 36 учасників; 1928/29 – 33 осіб [9, 492].

Успіху школи в Милованні слугував і педагогічний склад, тут працювали висококваліфіковані вчителі, а також ветеринар, кооператор, ін. До послуг учнів були необхідні засоби навчання, бібліотека, метеорологічна станція, устаткування для теоретичного і практичного навчання. Крім того, був зразковий садівничий заклад на 23 моргах поля, який давав щорічно понад 20000 щеп. Керував ним А. Франчак, котрий мав багатий досвід праці в німецьких, французьких і англійських садівничих закладах. Деревя і щепи виписували із Чехії [9, 492]. Цікаво, що у Милованській школі навчалася молодь не лише з Прикарпаття, а й з Волині, Холмщини та Полісся.

Старокосівську сільськогосподарську школу (Гуцульщина) за часів німецької окупації краю (1942 – 1944 рр.) закінчили 200 юнаків та 250 дівчат [2, 41]. Тут готували “добрих господарів”. Навчалися юнаки і дівчата віком від 14 до 24 років з довколишніх сіл – Вербівця, Черганівки, Химчина. Керував школою інженер-агроном Данило Сердюк.

Навчання проводили один раз на тиждень. До програми були включені майже всі предмети з

сільського господарства, дівчат навчали хатнього господарства та городництва. Освітній курс включав теоретичне (відбулося в зимовий період за програмою відділів – хлоп’ячого та дівчачого) та практичне навчання, яке відбувалося влітку безпосередньо на полі, в городі, в саду під час сіяння, прополювання городніх культур, саджання, щеплення та догляду за деревами, збирання врожаю, догляду та вирощування домашніх тварин і птиці тощо. Особливістю діяльності школи у Старому Косові було те, що тут акцент робили на садівництві [2, 40].

Школа мала необхідну матеріальну базу: окремі будинки для навчання хлопців і дівчат, 3 га орної землі, близько 7 га садів, “шкілку” (розсадник), де вирощували саджанці плодкових дерев, а також були кінь, корова, кури, кролі. Невдовзі Старокосівська сільськогосподарська школа відкрила свій філіал у Химчині (за 12 км від неї), де було обладнано два приміщення для теоретичного навчання, створені умови для практичних занять. Щотижня вчителі зі Старого Косова виїжджали до Химчина викладати предмети. За нетривалий час Старокосівська школа та її філія у Химчині випустила близько 560 хлопців і дівчат. Головним джерелом фінансування стали кошти місцевої волості, щорічно вона отримувала 10000 зл від Союзу волостей у Коломиї [2, 41].

Висновки. За умов відсутності державних українських професійних шкіл на початку ХХ ст. громадські товариства створили систему неперервної сільськогосподарської освіти, метою якої стало підвищення господарської культури молоді та дорослих. Важливе місце в ній посідали фахово-доповнюючі школи, сільськогосподарські школи та різноманітні коротко- та довготривалі курси, які створювали “Рідна школа”, “Сільський господар”, Союз українок, “Просвіта”, інші товариства та інституції. Поширеним було господарське просвітництво для дорослого населення. Важливу роль у цьому процесі відіграли фахова література, сільськогосподарські часописи, ін. Хліборобський вишкіл молоді давав змогу юнакам і дівчатам краю опанувати знаннями в галузі сільського господарства, домашнього господарства, виховував їх як “добрих господарів”, національно свідомих громадян і патріотів.

Перспективним бачимо аналіз методів і форм навчання в сільськогосподарських школах, які діяли в Галичині за досліджуваної доби.

1. Білавич Г. Товариство “Рідна школа” 1881 – 1939 / Галина Білавич, Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 203 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

2. Дмитренко В. Філія т-ва "Сільський господар" у Коломиї / Василь Дмитренко // Крайове господарське товариство "Сільський господар" у Львові 1899 – 1944. – Нью-Йорк, 1970. – С. 366 – 387.
3. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. – Т. 1 – 3. – К., 1994, 1995. – 1230 с.
4. Звіт Сільськогосподарського Краєвого Товариства "Сільський господар" з діяльності за 1938 рік. – Львів: Сільський господар, 1939. – 82 с.
5. Звіт Товариства "Просвіта" з діяльності за час від 1 січня 1908 до 31 грудня 1909. – Львів: Просвіта, 1908. – 136 с.
6. Звіт Товариства "Просвіта" з діяльності за час від 1 січня 1910 до 31 грудня 1912. – Львів: Просвіта, 1908. – 162 с.
7. Матеріали про роботу загального з'їзду 9 – 10 жовтня 1937 р. // ЦДА, ф. 319, оп. 1, спр. 95, 239 арк.
8. Наша доля. – Книжка 1. – Стрий, 1893. – 104 с.
9. Петрик П. Миловане і його школа / Петро Петрик // Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк, Торонто-Мюнхен, 1975. – Т. 1. – С. 491 – 497.
10. Радиш С. Праця інструкторки в секціях господинь т-ва "С.Г." на Любачівщині і Станиславівщині / Стефанія Радиш // Сільськогосподарське С. 403 – 407.
11. Сільський господар. – 1930. – Ч. 15 – 16. – С. 419.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2014

УДК 378.091.3:004.087

Вячеслав Осадчий, кандидат педагогічних наук, професор кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлені загальні особливості розробки та використання електронних підручників у професійній підготовці майбутніх учителів. Обґрунтовуються етапи та технології розробки електронних підручників.

Ключові слова: електронні підручники, технології побудови електронних підручників, структура електронного підручника.

Літ. 13.

Вячеслав Осадчий, кандидат педагогических наук, профессор кафедры информатики и кибернетики Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье освещены общие особенности построения и использования электронных учебников в профессиональной подготовке будущих учителей. Обосновываются этапы и технологии разработки электронных учебников.

Ключевые слова: электронные учебники, технологии построения электронных учебников, структура электронного учебника.

Vyacheslav Osadchyi, Ph.D. (Pedagogic), Professor, Department of Informatics and Cybernetics Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

FEATURES USE OF ELECTRONIC TEXTBOOKS IN THE TRAINING FUTURE TEACHERS

The article covering the general features of the construction and use of electronic textbooks in the training of future teachers. Substantiated stages and technology development of electronic textbooks.

Keywords: online tutorials, technology for building electronic books, electronic textbook structure.

Актуальність роботи. Найпопулярнішим електронним виданням навчального призначення у вищій школі на сьогодні є електронний підручник (ЕП). Найчастіше електронний підручник сприймається як просте переведення змісту традиційних підручників у цифровий формат. Аналіз літератури [1], [2], [3], [4], [5] дозволяє визначити відмінності

електронного підручника від друкованих джерел, серед яких:

- друкований підручник розрахований на певний початковий рівень підготовки студентів і припускає кінцевий рівень навчання, а також може містити матеріал декількох рівнів складності;

- наочність в електронному підручнику є значно вищою, ніж у друкованому, що